

УДК 347.94]:341.645

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2023.15>**П. Полетило,**аспірант кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРАВИЛА ОЦІНКИ ЄСПЛ ВАГОМОСТІ ДОКАЗІВ У ВИПАДКУ НЕЯВКИ СВІДКА ОБВИНУВАЧЕННЯ ДО СУДУ

Здійснюючи будь-яку оцінку справедливості кримінального провадження, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) спирається на гарантії підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція): «3.Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ...d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення»[1]. Хоча стаття 6 Конвенції гарантує право на справедливий судовий розгляд, вважає Суд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів як таких, бо це передусім питання, яке регулюється національним законодавством [2, пп. 45–46; 3, п. 34; 4, п. 54]. В кримінальних провадженнях, у випадку неявки свідка (свідків) обвинувачення в судові засідання, національні суди повинні встановити «справедливий баланс» сторін для справедливості судового розгляду, оскільки він ґрунтується на принципі рівності сторін, застосовується в кримінальних провадженнях [5, п. 44], і передбачає, що кожній стороні має бути надана можливість представляти справу й докази, в умовах, що не є суттєво гіршими за умови опонента [6, п. 33].

Оголошення показань свідка, який не з'явився в судовому засіданні і не

був допитаний обвинуваченим чи його захисником на попередніх стадіях розгляду, потребує підтвердження іншими доказами винуватості, вважає Суд, а вирішальність їх показань залежить від вагомості підтверджуючих доказів: чим більш вагомими будуть інші обвинувальні докази, тим менше вірогідність визнання показань відсутнього свідка вирішальними [7, пп. 139; 8, пп. 131–134; 9, п. 58].

Оскільки прийняття національними судами неперевіраних доказів свідка обвинувачення несе загрози стороні захисту, то для встановлення балансу, на думку Суду, необхідні достатні урівноважуючі фактори, у тому числі існування вагомих процесуальних гарантій, здатних забезпечити справедливу та належну оцінку достовірності такого доказу. Тільки достатня достовірність такого доказу з урахуванням його важливості для справи дозволять обґрунтувати засудження обвинуваченого. Обсяг урівноважуючих факторів, які визначатимуть справедливість судового розгляду, буде залежати від вагомості показань відсутнього свідка. Чим важливішими є показання відсутнього свідка, тим вагомішими мають бути урівноважуючі фактори; це забезпечить справедливість провадження в цілому [10, п. 116; 9, п. 59].

Суд переконаний, що порівняння вагомості показань відсутнього свідка звинувачення та вагомості додаткових доказів винуватості дає змогу встановити вирішальність показань свідка:

чим більш вагомими будуть інші обвинувачувані докази, тим менша вірогідність визнання показань відсутнього свідка вирішальними [7, пп. 139; 8, пп. 131–135; 9, п. 58; 11, п. 75].

Проводячи власну оцінку справедливості вироку загалом, Суд наголошує, що відсутність поважної причини неявки свідка не є безумовним доказом несправедливості судового розгляду, а тому з'ясовує, чи були показання відсутнього свідка єдиною та вирішальною підставою засудження обвинуваченого та чи існували процесуальні гарантії, спроможні врівноважити труднощі сторони захисту [12, п. 52; 11, пп. 82–84; 13, п. 66]. Здійснюючи власну оцінку вагомості показань свідка у світлі висновків національних судів, Суд має врахувати вагомість додаткових наявних обвинувальних доказів [7, п. 131].

Для національного суду, який розглядає справу, повинні існувати вагомі причини неявки свідка, тобто суд повинен мати вагоме фактичне та правове обґрунтування, щоб не забезпечувати явку свідка в судові засідання. Якщо таке підґрунтя було, то це є вагоме пояснення визнання національним судом неперевірених показань відсутнього свідка як доказу [10, п. 119].

Винесення вироку обвинуваченому на основі правила «єдиного чи вирішального доказу» відсутнього свідка є прерогатива національних судів [14, п. 156; 15, п. 67; 8, пп. 141, 150]. ЄСПЛ здійснює лише оцінку того, як національні суди дотримались тлумачень виразів «єдиний» та «вирішальний» докази, та з'ясовує, чи не була оцінка вагомості доказів, встановлена національними судами непринятною чи довільною [16, п. 23; 17, пп. 52–53].

Прикладом того, як Суд враховує вагомість додаткових доказів обвинувачення може бути такий.

У розпорядженні національного суду були наступні додаткові докази щодо правопорушення: протокол

огляду та виїмки; показання понятих, присутніх під час проведення слідчої дії; висновок експерта, яким підтверджувалася наявність на вилученій банкноті та на руках обвинуваченого слідів однієї та тієї ж люмінесцентної рідини. Крім того, в розпорядженні цього суду були показання обвинуваченого, надані під час досудового слідства (який не був допитаний стороною захисту), попри те, що пізніше він від них відмовився. Суд зазначив, що всі ці докази не були вирішальними для обвинувачення у шахрайстві та підбурюванні до спроби давання хабара, і встановив, що показання відсутнього свідка були «вирішальними», тобто визначальними для засудження обвинуваченого і встановлює несправедливість судового розгляду [11, пп. 86–88].

Національні суди повинні проявити обережне ставлення до неперевірених показань відсутнього свідка, що розцінюється Судом як важлива гарантія прав захисту [10, п.146]. Обов'язком національних судів є доведення того, що показання відсутнього свідка є менш вагомими ніж додаткові обвинувачувані докази. Крім того, національні суди повинні встановити достовірність інших наявних доказів винуватості: мають надати детальне мотивування того, чому інші наявні докази вони вважали достовірними. У випадку, коли національні суди не довели, що показання відсутнього свідка є менш вагомими і не довели достовірність інших наявних доказів, Суд вважає показання відсутнього свідка «вирішальним», тобто встановлює несправедливість судового розгляду [10, пп. 126–131; 11, п. 90].

Прикладом того, що вагомість додаткових обвинувачуваних доказів є низькою, Суд встановив так.

Органи влади не доклали всіх розумних зусиль забезпечити явку свідка обвинувачення, не врахували вагомість показань свідка для засудження обвинуваченого, не провели достатньо урівноважуючих заходів,

які дозволили б провести справедливу та належну оцінку непереверених показань, а тому в обвинуваченого відсутня на будь-якій стадії провадження можливість допитати свідка або вимагати, щоб його допитали, що призвело до несправедливості судового розгляду [11, п. 94].

Оцінюючи справедливість провадження в цілому, Суд оцінює як достатність додаткових доказів для випадку, коли покази відсутнього свідка є єдиними чи вирішальними, так і те, як національні суди оцінили вагомність доказів вини [10, п. 124]. Якщо незрозуміло, чи є відповідний доказ єдиним чи вирішальним, Суд дотримується правила, що даний доказ має суттєву вагомність і його визнання може створити складнощі стороні захисту. Чим вагомнішими є ці показання, тим більшу вагомність повинні мати додаткові докази [10, п. 116].

У випадку, коли національні суди не вказали свою позицію або вказали її нечітко щодо вагомності показів відсутнього свідка, Суд проводить власну оцінку [18, п. 58; 19, пп. 198–200; 20, пп. 54–56; 21, п. 36].

Прикладом оцінки Судом вагомності доказу, може бути такий.

В одній із справ єдиний відсутній свідок на досудовому слідстві дав показання, що був очевидцем ножового поранення. Його непідтверджені показання були якщо не єдиними, то вирішальними доказами проти обвинуваченого. ЄСПЛ вважає, що ці показання мають значну вагомність і без них ймовірність обвинувального вироку була б меншою. Ці показання потребують додаткових доказів та оцінки їх вагомності, оскільки показання, які, на перший погляд, є послідовні та переконливі, все ж не можна вважати «явно надійні» [7, п. 160].

Варто підкреслити, що демонстрація у судовому засіданні відеозапису допиту свідка на стадії слідства визнається Судом додатковою вагомою гарантією, оскільки у національ-

ного суду та сторін з'являється можливість спостерігати за поведінкою свідка під час допиту та скласти власне уявлення щодо достовірності його показань [10, п. 127]. Важливою гарантією є надання стороні захисту можливості задати свої запитання опосередковано, наприклад, у письмовій формі на стадії судового розгляду [22, п. 49; 23, п. 60]. Серед факторів, які визначають вагомність обвинувальних доказів, є з'ясування того, чи надавалась можливість обвинуваченому викласти власну версію подій та поставити під сумнів достовірність показань відсутнього свідка [10, п. 131].

Вагомність показань Суд встановлює і у випадку існування значної схожості між описом правопорушення, наданого відсутнім свідком, та описом цього ж правопорушення іншим свідком, з яким не було жодних доказів змови. Якщо другий свідок не надав показання в суді, то ЄСПЛ визнає їх неминуче менш вагомими [10, п. 128].

Отже, узагальнено правила оцінки ЄСПЛ вагомності доказів у випадку неявки свідка обвинувачення до суду.

У статті розглядаються правила оцінки вагомності доказів у випадку неявки свідка обвинувачення до суду, вироблені практикою Європейського суду з прав людини протягом десятиліть, які використовуються ним традиційно для встановлення справедливості судового розгляду.

Встановлено, що Європейський суд з прав людини вважає, що оголошення показань свідка, який не з'явився в судовому засіданні і не був допитаний обвинуваченим чи його захисником на попередніх стадіях розгляду, потребує підтвердження іншими доказами. З допомогою підтверджувальних доказів встановлюється вирішальність показань такого свідка: чим більш вагомими будуть інші обвинувальні

докази, тим менша вірогідність визнання показань відсутнього свідка вирішальними для винуватості обвинуваченого.

Помічено, що для недопущення порушення прав захисту в розглядуваному контексті, потрібні врівноважуючі фактори, в тому числі вагомі процесуальні гарантії, які в змозі забезпечити достовірність таких доказів.

Доведено Європейським судом з прав людини, що чим важливішими є показання відсутнього свідка обвинувачення, тим вагомішими мають бути врівноважуючі фактори, що встановить баланс, а судовий розгляд стане справедливим.

Обґрунтовано, що встановлення вагомості додаткових доказів є прерогатива національних судів, а Європейський суд з прав людини проводить загальну оцінку справедливості вироку, враховуючи як національні суди оцінили вагомість додаткових наявних обвинувачуваних доказів.

Розглянуто випадок, коли для національного суду, який розглядає справу, Європейський суд з прав людини допускає існування вагомості причини неявки свідка, тобто має бути наявне вагоме фактичне та правове обґрунтування, щоб не забезпечувати явку свідка в судові засідання. Наявність такого підґрунтя є вагомим поясненням визнання національним судом непереверених показань відсутнього свідка як доказу.

Наведені приклади того, як Європейський суд з прав людини проводить дослідження вагомості додаткових доказів у конкретних справах, спираючись на власні правила, що забезпечує справедливість судового розгляду.

Ключові слова: судовий розгляд; додаткові обвинувальні докази злочину; вагомість доказів; фактори, які визначають вагомість доказів; права захисту.

Poletylo P. The ECHR's rule for assessing the weight of evidence in the event of a prosecution witness not appearing in court

The article examines the rules for assessing the weight of evidence in the event of a prosecution witness not appearing in court, developed by the practice of the European Court of Human Rights over decades, which are traditionally used by it to establish the fairness of a trial.

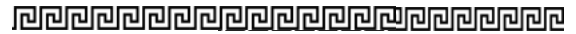
It has been established that the European Court of Human Rights considers that the announcement of the testimony of a witness who did not appear at the court session and was not questioned by the accused or his defense counsel at the previous stages of the proceedings, needs to be confirmed by other evidence.

It is noted that in order to prevent violation of rights of defense in the considered context, balancing factors are needed, including strong procedural guarantees that are able to ensure the reliability of such evidence.

It has been proven by the European Court of Human Rights that the more important the testimony of an absent witness for the prosecution, the more weighty the counterbalancing factors should be, which establish a balance and the trial will be fair.

It is justified that establishing the weight of additional evidence is the prerogative of national courts, and the European Court of Human Rights conducts an overall assessment of the justice of the sentence, taking into account how the national courts assessed the weight of the additional available incriminating evidence.

The case was considered, when the European Court of Human Rights allows the existence of a valid reason for the non-appearance of a witness for the national court considering the case, i.e. there must be a valid factual and legal justification for not ensuring the witness's appearance at

the court session. The existence of such a basis is a valid explanation for the recognition by the national court of the unverified testimony of the absent witness as evidence.

Examples are given of how the European Court of Human Rights conducts a study of the weight of additional evidence in specific cases, relying on its own rules, which ensures the fairness of the trial.

Key words: judicial proceedings; additional incriminating evidence of the crime; weight of evidence; factors that determine the weight of evidence; defense rights.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13. Страсбург. 2010.24 с.

2. ЄСПЛ, справа «Шенк проти Швейцарії» (Schenk v. Switzerland), Серія А, № 140, 12.07.1988 р.

3. ЄСПЛ, справа «Тейшейра ді Кастру проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal), №44/1997/828/1034, 9.06.1988р.

4. ЄСПЛ, справа «Шабельник проти України» (Shabelnik v. Ukraine), № 16404/03, 19.02.2009 р.

5. ЄСПЛ, справа «Фелдбрюгге проти Нідерландів» (Feldbrugge v. the Netherlands), № 8562/79, 29.05.1986 р.

6. ЄСПЛ, справа «Домбо Бегеер Б.В. проти Нідерландів» (Dombo Beheer v. the Netherlands), № 1448/88, 27.10.1993 р.

7. ЄСПЛ, справа «Аль-Хаваджа та Тагері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom)[GC], №№ 26766/05 і 22228/06, 15.12.2011 р.

8. ЄСПЛ, справа «Хорнкасл та інші проти Сполученого Королівства»

(Horncastle fnd Others v. the United Kingdom), № 4184/10, 16.12.2014 р.

9. ЄСПЛ, справа «Сетон проти Сполученого Королівства» (Seton v. the United Kingdom), № 55287/10, 31.03.2016 р.

10. ЄСПЛ, справа «Шачашвілі проти Німеччини» (Schatschaschwili v. Germany [GC], № 9154/10, 15.12.2015 р.

11. ЄСПЛ, справа «Боєць проти України» (Boyets v. Ukraine)[GC], № 20963/08, 30.01.2018 р.

12. ЄСПЛ, справа «Бен Мумен проти Італії» (Ben Moumen v. Italy), № 3977/13, 23.06. 2016 року.

13. ЄСПЛ, справа «Черніка проти України» (Chernika v. Ukraine), № 53791/11, 12. 03. 2020 р.

14. ЄСПЛ, справа «Беггз проти Сполученого Королівства» (Beggs v. United Kingdom), № 15439/10, 16.10.2012 р.

15. ЄСПЛ, справа «Костецькі проти Польщі» (Kostecki v. Poland), № 14932/09, 4.06.2013 р.

16. ЄСПЛ, справа «Макглін проти Сполученого Королівства» (McGlynn v. United Kingdom), № 40612/11, 16.10.2012 р.

17. ЄСПЛ, справа «Гарофоло проти Швейцарії» (Garofolo v. Switzerland), № 4380/09, 02.04.2013 р.

18. ЄСПЛ, справа «Фарфорович проти Польщі» (Farforowicz v. Poland), № 43609/07, 17.04.2012 р.

19. ЄСПЛ, справа «Пічугін проти Російської Федерації» (Pichugin v. Russia), № 38623/031, 23.10.2012 р.

20. ЄСПЛ, справа «Цебер проти Чеської Республіки» (Tseber v. Czech Republic), № 42603/08, 22.11.2012 р.

21. ЄСПЛ, справа «Ніколітас проти Греції» (Nikolitsas v. Greece), № 63117/09, 3.07.2014 р.

22. ЄСПЛ, справа «Євгеній Іванов проти Росії» (Yeogeniy Ivanov v. Russia), № 27100/03, 25.04.2013 р.

23. ЄСПЛ, справа «Шолер проти Німеччини» (Scholer v. Germany), № 14212/10, 18.12.2014 р.

